

УДК 316.62:316.46.058.8(477.4-22)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ЇЇ СТАВЛЕННЯ ДО ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ (НА ПРИКЛАДІ ВИБІРКИ СІЛЬСЬКИХ ЖИТЕЛІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ)

Сидоренко Ж.В., к. психол. н.,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Мазур А.О., студентка
Навчально-науковий інститут педагогіки, психології,
підготовки фахівців вищої кваліфікації
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті розкрито специфіку ставлення особистості сільського жителя до децентралізації влади, що досліджувалась на рівні пілотного проекту. Виокремлено соціально-психологічні властивості, що визначають ставлення особистості до децентралізації влади, такі як просоціальна система цінностей, відповідальність, мотивація успіху, готовність до ризику, рівень обізнаності щодо децентралізації влади. Проведено порівняння вищезазначених соціально-психологічних властивостей у представників груп із різним ставленням до адміністративного реформування.

Ключові слова: ставлення до децентралізації влади, просоціальна система цінностей, відповідальність, мотивація успіху, готовність до ризику, рівень обізнаності щодо децентралізації влади.

В статье раскрыта специфика отношения личности сельского жителя к децентрализации власти, которая исследовалась на уровне пилотного проекта. Выделены социально-психологические свойства личности, определяющие ее отношение к децентрализации власти, включая просоциальную систему ценностей, ответственность, мотивацию к успеху, готовность к риску, уровень информированности в вопросах децентрализации власти. Проведено сравнение вышеуказанных социально-психологических свойств у представителей групп с различным отношением к административному реформированию.

Ключевые слова: отношение к децентрализации власти, просоциальная система ценностей, ответственность, мотивация к успеху, готовность к риску, уровень информированности в вопросах децентрализации власти.

Sydorenko Zh.V., Mazur A.O. SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE PERSONALITY, DETERMINING THE SPECIFIC ATTITUDE TOWARDS THE DECENTRALIZATION OF POWER (ON THE EXAMPLE OF VARIOUS RURAL RESIDENTS OF THE CENTRAL REGION OF UKRAINE)

The article states out special features of attitude of rural residents towards power decentralization, studied at the level of pilot project. It singles out social and psychological characteristics that determine the attitude of the personality towards the decentralization of power, such as pro-social system of values, responsibility, motivation to reach success, a willingness to risk, level of awareness as to the decentralization of power. We have compared the abovementioned socio-psychological characteristics of members of groups with a different attitude towards administrative reforms.

Key words: attitudes towards the decentralization of power, pro-social system of values, responsibility, motivation to reach success, willingness to risk, level of awareness as to the decentralization of power.

Постановка проблеми. Упровадження інноваційних процесів для демократичних перетворень суспільства потребує активної громадянської позиції українців, здатності до реальних дій, спрямованих на демократизацію соціальних стосунків, що передбачає формування особистості акмеологічного типу із соціально-активним ставленням до життя [15].

Удосконалення системи функціонування публічної влади через її децентралізацію є ефективним засобом переходу до більш

демократичної моделі суспільства. Проте сприйняття українцями процесу адміністративного реформування за всієї його соціальної значущості є суперечливим і неоднозначним. Так, ми вбачаємо доцільність вивчення особливостей ставлення українців до децентралізації влади та виявлення на рівні особистості соціально-психологічних властивостей, що зумовлюють специфіку цього ставлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях сучасних науковців вивчають-

ся детермінанти суспільного розвитку, що забезпечують останній за демократичної моделі державного устрою (Є. Головаха, В. Жовтянська); розглядається феноменологія політико-правової свідомості особистості (В. Духневич); у фокус уваги дослідників потрапляє психологія інновацій (Н. Лебедева, А. Татарко, Г. Сергійчук). Досліджувалось ставлення населення до децентралізації в Україні, причому було виявлено зростання зацікавленості українців цією проблематикою (О. Данчева).

Традиції розуміння особистості як системи ставлення до світу, започатковані В. Мясичевим та С. Рубінштейном, розвивались К. Абульхановою-Славською, О. Старовойтенко.

Ми ж убачаємо необхідність висвітлити специфіку ставлення до адміністративного реформування з позиції особистості як суб'єкта свого життя та її соціально-психологічних властивостей, таких як відповідальність, ціннісні орієнтації, мотивація до успіху, схильність до ризику, обізнаність у соціально-політичному житті.

При цьому вважаємо доцільним зосередитись на вивченні особливостей ставлення до адміністративного реформування на прикладі сільських жителів центрального регіону України. Як свідчать результати досліджень А.І. Анцибора, сільським жителям властива схильність до конформізму та консервативності [2, с. 14]. Відтак можна передбачити певні труднощі для обраної категорії населення стосовно прийняття відповідальності щодо майбутніх змін суспільного життя, очікувати негативізм або байдужість у ставленні до нововведень.

Постановка завдання. У статті ставимо за мету дослідити на рівні пілотного проекту на прикладі вибірки сільських жителів центрального регіону України соціально-психологічні властивості особистості, що визначають специфіку ставлення до децентралізації влади в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Послідовник ідей О. Лазурського дослідник В. Мясичев розробив основні положення концепції ставлення особистості. Він підкреслював, що система суспільних відносин, до якої входить кожна людина протягом усього життя, формує її суб'єктивні ставлення до всіх сторін дійсності. Поняття ставлення виникає там, де є суб'єкт і об'єкт відносин. При цьому В. Мясичев виокремив конативний (потребнісний), емоційний та когнітивний (оцінний) компоненти ставлення до світу, розрізняючи його за позитивним і негативним характером [12, с. 6].

О. Старовойтенко, розглядаючи ставлення як основу для типології особистості, зо-

крема, виокремлює його соціальний аспект. Увага дослідниці фокусується на вивченні особливостей формування зрілої особистості акмеологічного типу, здатної до самореалізації в соціальному, професійному та особистісному контекстах життя. Найважливішою складовою частиною акмеологічного типу є соціально-активне ставлення до життя, що розкривається через прагнення людини бути включеною в колективну діяльність; здатність до моделювання перспективних соціальних структур; реальні дії, спрямовані на демократизацію соціальних відносин, і т. д. [15, с. 119].

У сучасних дослідженнях з адміністративного права децентралізацію визначено як такий спосіб організації публічної влади в державі, за якого адміністративно-територіальні одиниці або інші територіальні утворення мають право самостійно вирішувати питання місцевого значення і реалізувати власні завдання у межах, встановлених законодавством [16, с. 48].

На наш погляд, із психологічної позиції найбільшої уваги заслуговує адміністративний аспект реформування, що передбачає збільшення автономності адміністративних об'єднань і максимальне залучення громадян до питань управління.

Зважаючи на те, що реформація місцевого самоврядування для українців є, безперечно, інноваційним процесом, вважаємо продуктивним звернутись до розроблень Ю. Красовського. Дослідник виділяє поведінкові типи особистостей в інноваційних процесах («інноватори», «прихильники нововведень», «мінливі стосовно нововведень», «нейтральні», «скептики», «консерватори»), що, на наш погляд, доцільно використати, розглядаючи конативну сторону ставлення особистості до нововведень [10, с. 403].

У результаті огляду наукових джерел ми виокремили такі соціально-психологічні властивості особистості, що зумовлюють її ставлення до децентралізації влади, як: її спрямованість на мотивацію успіху (А. Реан) [14]; просоціальні цінності (В. Духневич, В. Жовтянська) [6; 7]; відповідальність (К. Абульханова-Славська, А. Брушлинський, Дж. Роттер) [1; 3; 5]; готовність ризикувати заради успіху (Н. Лебедева, О. Татарко) [11]; рівень обізнаності щодо децентралізації влади як вияв соціальної компетентності (В. Жовтянська) [7].

Вибудовуючи емпіричне дослідження, ми спирались на концепції ставлення особистості (В. Мясичев, О. Старовойтенко) [12; 15], послуговувались працями вчених-представників суб'єктно-діяльнісного (К. Абульханова-Славська, А. Брушлинський,) [1; 5], акмеологічного (О. Старовойтенко) [15], когні-

тивного (Ш. Шварц) [8] підходів, мотиваційних теорій особистості (А. Реан) [14], розробленнями науковців у площині політичної психології (В. Духневич, В. Жовтянська) [6; 7] та у сфері інноваційної активності особистості (Ю. Красовський, Н. Лебедева, О. Татарко) [10; 11].

У процесі проведення емпіричного дослідження нами використовувалися стандартизовані діагностичні методики:

– для дослідження ціннісно-мотиваційної сфери опитуваних були використані методика «Ціннісні орієнтації» Ш. Шварца й модифікація опитувальника А. Реана «Мотивація успіху і боязнь невдачі» для діагностування мотивації досягнення [8; 14];

– для діагностики рівня відповідальності досліджуваних ми скористалися методикою «Рівень суб'єктивного контролю» (Є. Бажина, Є. Голинкіної, О. Еткінда) [3];

– ступінь готовності особистості до ризику визначався за допомогою методики «Діагностика ступеня готовності до ризику» Г. Шуберта [9].

Для вивчення специфіки ставлення громадян до децентралізації влади, а також виявлення рівня їх обізнаності щодо адміністративного реформування на рівні пілотного проекту була розроблена та апробована анкета «Ставлення особистості до децентралізації влади».

При цьому ми покладались на принципи проведення анкетного опитування, запропоновані В. Ядовим [17]. Під час розроблення питань анкети було виділено смислові блоки, виходячи з концепції ставлення особистості В. Мясіщева [12]. Передусім анкетування мало виявити тенденції до позитивного (схвального)/негативного (несхвального) ставлення опитуваних до децентралізації влади, а також охарактеризувати ставлення з позиції конативного, емоційного та оцінного компонентів.

Вибірка пілотного дослідження становила 76 осіб – жителів с. Северинівка та с. Чернятин Жмеринського району Вінницької області, серед яких 40 жінок і 36 чоловіків. Серед опитуваних – представники різних соціальних верств та рівнів освіти, вік досліджуваних становить від 18 до 79 років.

За результатами емпіричного дослідження специфіки ставлення сільських жителів до децентралізації влади виявляється його амбівалентність. Так, у 53% опитуваних – позитивне ставлення до цього процесу, у 47% – негативне та байдуже.

З погляду емоційного компонента ставлення значною мірою переважає емоція інтересу (38%), хоча достатньо виражені байдужість (15,7%) та тривога (13,1%). Є також респонденти, негативно налаштовані щодо нововведень: з емоціями гніву

(5,2%), роздратування (9,2%), розчарування (1,3%).

Вивчаючи конативний компонент ставлення, ми з'ясували, що більшість опитаних ставиться до децентралізації на рівні просоціальних сенсів [4], тобто орієнтується на загальнолюдські моральні інтереси (39%). Групоцентричні інтереси притаманні 11%; егоцентричну мотивованість мають 30% опитаних і лише 20% респондентів не виявили жодного мотиваційного значення щодо процесу децентралізації, тобто мають індиферентне ставлення до таких змін.

Амбівалентні результати були продемонстровані вибіркою на рівні тенденції до ставлення з різних рольових позицій (за Ю. Красовським). Так, «інноваторів» виявилось 6,1%, «прихильників нововведень» – 30,7%, «мінливих стосовно нововведень» – 13,8%, «нейтральних» – 23%, «скептиків» – 17%. Водночас «консерваторів» серед опитуваних не виявилось.

З погляду оцінного компонента ставлення 29% опитуваних вважають, що ініціатори нововведень заслуговують на повагу, 41% ставиться до них вельми скептично, 30% – нейтрально налаштовані.

У процесі вивчення соціально-психологічних властивостей, що впливають на специфіку ставлення громадян до децентралізації, за допомогою стандартизованих методик ми отримали такі результати. Досліджуючи рівень відповідальності сільських жителів, було виявлено, що загальний рівень інтернальності за шкалою Іо за усередненим показником вибірки становить 4,48 стена і відповідає екстернальному локусу контролю.

Як бачимо, більшість респондентів не вважає себе здатними контролювати хід життєвих подій, має труднощі із прийняттям власної життєвої позиції. Їх відрізняє вища конформність, порівняно з інтерналами. На наш погляд, ця особливість може пояснюватись тим, що опитування проводилось у сільській місцевості з домінуванням орієнтацій на традиційний уклад життя. Виявлена особливість може розцінюватись як певна особистісна перешкода стосовно прийняття людиною суспільних інновацій.

Вивчаючи специфіку ціннісно-мотиваційної сфери опитуваних за методикою «Ціннісні орієнтації» (Ш. Шварца), було встановлено, що переважним ціннісним орієнтиром досліджуваної вибірки є універсалізм (17,5%), безпека (13,6%) та самостійність (11%) (Рис. 1).

Поєднання цінностей «Універсальність», «Безпека», «Самостійність» як домінантних характеризує досліджувану громаду як спрямовану на створення безпечних, благополучних умов життя, де кожен має право голосу та здатен самостійно приймати рішення, тобто на демократичну модель суспільства.

З іншого боку, найменш значущими цінностями для досліджуваної вибірки є стимуляція (6,8%), влада (7%) та гедонізм (7,1%). Тобто більшість опитуваних селян не прагне новизни, розваг та реалізації власних амбіцій, орієнтується на одноманітне повсякденне життя, що може сприйматись як основа важливої для них стабільності.

Дослідження мотивації успіху/уникнення невдач особистості сільського жителя за даними модифікації опитувальника А. Ренана продемонструвало на рівні середнього значення вибірки показник 12,7 бала, що відповідає тенденції досягнення успіху. Згідно із цим показником, можна припустити, що загалом досліджувані спрямовані на досягнення позитивного результату в інноваційних процесах, здатні докладати

зусиль для цього, бути активними й відповідальними.

Діагностика готовності особистості до ризику за методикою Г. Шуберта показала, що 33,3% досліджуваних мають низький ступінь готовності до ризику, 45% – середній, 21,7% – високий. Низький рівень у контексті нашого дослідження може інтерпретуватись як неготовність до змін, небажання виходити із зони комфорту. Середній рівень характеризується здатністю адекватно оцінити реформу та прийняти рішення щодо її сприяння. Високий рівень готовності до ризику може виявлятися в необдуманій згоді, імпульсивному інтересі до новизни або ж може стосуватися виключно особистої сфери і не розповсюджуватися на соціально-політичний вимір життя.

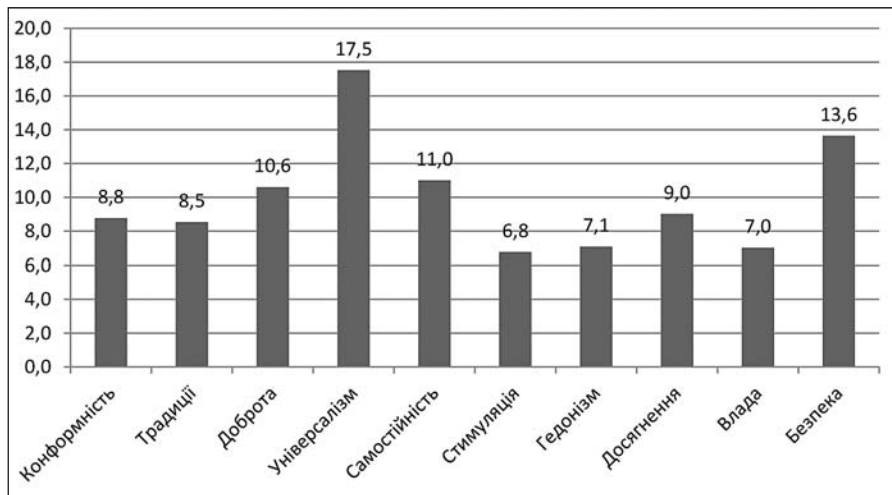

Рис. 1. Розподіл відсоткового співвідношення ціннісних орієнтацій (за опитувальником Ш. Шварца)

Таблиця 1

Результати порівняльного аналізу за критерієм Стюдента соціально-психологічних властивостей груп зі схвальним/несхвальним ставленням до децентралізації влади

Соціально-психологічна властивість	Середнє значення для представників групи 1 (зі схвальним ставленням)	Середнє значення для представників групи 2 (з несхвальним ставленням)	Значення критерію Стюдента, рівень статистичної значущості
Ціннісна орієнтація «Влада»	9,3	8,6	t = 2,218; p ≤ 0,05
Ціннісна орієнтація «Стимуляція»	9,9	8,6	t = 2,030; p ≤ 0,05
Загальна інтернальність	4,4	3,8	t = 2,039; p ≤ 0,05
Інтернальність у сфері досягнень	5,2	4,7	t = 2,188; p ≤ 0,05
Інтернальність у сфері сімейних стосунків	5,3	4,3	t = 3,091; p ≤ 0,005
Інтернальність у сфері міжособистісних стосунків	5,5	4,5	t = 3,657; p ≤ 0,001

Ми виявили досить високий рівень соціальної обізнаності стосовно децентралізації, оскільки 35% опитаних достатньо інформовані в питаннях децентралізації, 66,6% – недостатньо.

За допомогою методу кростабулярних таблиць було визначено, що існує залежність між обізнаністю щодо децентралізації та ставленням до неї (χ^2 Пірсона = 8, 424, при $p = 0,04$).

За результатами порівняльного аналізу за критерієм Стюдента було встановлено статистично значущі відмінності між групами осіб зі схвальним та несхвальним типами ставлення до децентралізації влади. Ці групи були відібрані на основі відповідей на питання авторської анкети. Так, виявлено тенденцію, що у прихильників нововведень більш виражене прагнення до влади та реалізації власних амбіцій, про що свідчить порівняння середніх значень показників за шкалою «Влада» за методикою Ш. Шварца (Табл. 1). Їм також більш притаманне прагнення до новизни, що підтверджує порівняння за показниками «Стимуляції». У прихильників децентралізації вищий рівень інтернального локусу контролю, що вказує на більшу готовність взяти відповідальність за своє життя, емоційно позитивні події і ситуації власного життя, сімейні стосунки та міжособистісні взаємини.

Висновки із проведеного дослідження.

У результаті емпіричного дослідження було виявлено, що ставлення особистості сільського жителя до децентралізації влади має амбівалентний характер. Значна частина респондентів схвально ставиться до децентралізації, з переважанням емоції інтересу, виявляє готовність зайняти ініціативну громадську позицію. З іншого боку, майже половина опитуваних відчуває певне розчарування або ж виявляє байдужість до суспільних змін.

Було з'ясовано, що у прихильників нововведень більш виражені прагнення до влади та новизни, готовність взяти відповідальність за своє життя та його емоційно-позитивні події, сімейні стосунки й міжособистісні взаємини.

Ми дійшли висновку, що соціально-психологічними властивостями особистості, що сприяють соціально активному ставленню сільських жителів до децентралізації влади, є просоціальна система цінностей, прагнення незалежності, тенденція мотивації успіху, прагнення до гармонійних міжособистісних стосунків. Труднощі впровадження інноваційних процесів можуть зумовлюватися недостатньою відповідальністю членів громади, їх частковою інформованістю щодо нововведень, домінуванням цінності безпеки.

Оскільки наше дослідження мало пілотний характер, вважаємо, що надалі потрібно внести зміни в методичний інструментарій, переглянути адекватність емпіричної категорії оцінного компонента ставлення до децентралізації влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абульханова К. Принцип субъекта в отечественной психологии / К. Абульханова // Психология. Журнал высшей школы экономики. – 2005. – Т. 2. – № 4. – С. 3–21.
2. Анцибор А. Соціально-психологічні характеристики сільського вчителя як лідера громадської думки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи» / А. Анцибор ; Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України. – К., 2007. – 18 с.
3. Бажин Е. Метод исследования уровня субъективного контроля контроля / Е. Бажин, Е. Голынкина, А. Еткинд // Психологический журнал. – 1984. – № 3. – 180 с.
4. Братусь Б. Аномалии личности : [монография] / Б. Братусь. – М. : Мысль, 1988. – 301 с.
5. Брушлинский А. Проблема субъекта в психологической науке / А. Брушлинский // Психологический журнал. – 1991. – Т. 12. – № 6. – С. 3–11.
6. Духневич В. Спроба психологічного аналізу механізмів становлення політико-правової свідомості особистості / В. Духневич // Юридична психологія. – 2015. – № 1. – С. 43–50.
7. Жовтянська В. Ідеологічні детермінанти суспільного розвитку / В. Жовтянська // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – 2015. – Вип. 35. – С. 24–34.
8. Карандашев В. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / В. Карандашев. – СПб. : Речь, 2004. – 70 с.
9. Кокун О. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців : [методичний посібник] / О. Кокун, І. Пішко, Н. Лозінська, О. Копаниця, О. Малхазов. – К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2011. – 281 с.
10. Красовский Ю. Организационное поведение / Ю. Красовский. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 472 с.
11. Лебедева Н. Методика исследования отношения личности к инновациям / Н. Лебедева, А. Татарко // Альманах современной науки и образования. – 2009. – № 4. – Ч. 2. – С. 89–96.
12. Мясичев В. Психология отношений / В. Мясичев. – М. : Изд-во «Институт практической психологии»; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1995. – 356 с.
13. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) : Проект закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://constitution.gov.ua/work/item/id/10>.
14. Реан А. Проблемы и перспективы развития концепции локуса контроля личности / А. Реан // Психологический журнал. – 1998. – Т. 19. – № 4. – С. 3–11.
15. Старовойтенко Е. Психология личности в парадигме жизненных отношений / Е. Старовойтенко. – М. : Академический проект, 2004. – 255 с.
16. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація : [практичний посібник] / А. Ткачук. – К. : ТОВ «Софія», 2012. – 160 с.
17. Ядов В. Стратегия социологического исследования / В. Ядов. – М. : Академкнига, Добросвет, 2003. – 600 с.